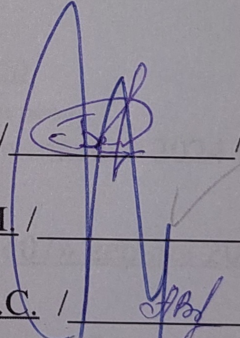

Міністерство освіти і науки України
Криворізький національний університет
Факультет економіки та управління бізнесом
Кафедра обліку, оподаткування, публічного управління та адміністрування

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

до кваліфікаційної (випускної) роботи бакалавра
за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування»
на тему: Управління видатками місцевих бюджетів

Виконав: студент групи ПУА-20 Біленко А.І. / /

Керівник роботи: д.е.н., професор Іщенко М.І. / _____ /

Нормоконтролер к.е.н, доцент Адамовська В.С. / /

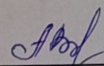
Завідувача кафедри, к.е.н, доцент Адамовська В.С. / /

Кривий Ріг
2024 р.

Криворізький національний університет
Факультет економіки та управління бізнесом
Кафедра обліку, оподаткування, публічного управління та адміністрування
Ступінь вищої освіти: бакалавр
Галузь знань 28 «Публічне управління та адміністрування»
Спеціальність 281 «Публічне управління та адміністрування»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри ООПУА
к.е.н, доцент Адамовська В.С.

« 22 » 02 2024 р.

ЗАВДАННЯ

на кваліфікаційну (бакалаврську) роботу здобувача вищої освіти

Біленко Анни Ігорівни
(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи: «Управління видатками місцевих бюджетів»

керівник роботи Іщенко М.І., д.е.н., професор

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджена наказом по університету від «22» лютого 2024 р. № 176 с

2. Термін здачі студентом закінченої роботи: «07» червня 2024р.

3. Вихідні дані до роботи: Інформаційною базою були нормативно-правові акти щодо управління видатками місцевих бюджетів, а також наукові статті та праці учених в означеній сфері

4. Зміст кваліфікаційної (випускної) роботи (назви розділів):

Розділ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ ВИДАТКАМИ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

Розділ 2 ДОСЛІДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ ВИДАТКАМИ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

5. Перелік графічного матеріалу: 6 таблиць, 8 рисунків, 37 джерел.

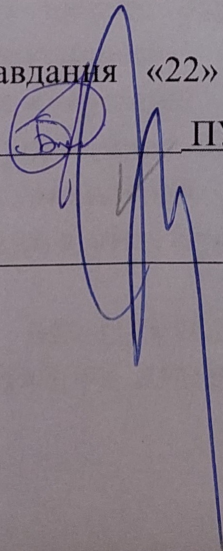
6. Консультанти з роботи із зазначенням розділів, що їх стосуються:

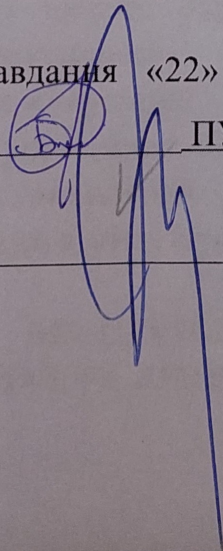
Розділ	Консультант	Підпис, дата	
		Завдання видав	Завдання прийняв
Розділ 1	д.в.н. каф. ОБПН, к.е.н., доц. Адамівська В.С.	 18.04.24	 20.05.24
Розділ 2	д.в.н. каф. ОБПН, к.е.н., доц. Адамівська В.С.	 24.05.24	 03.06.24

7. Календарний план виконання роботи:

№	Назва етапів випускної роботи	Термін виконання етапів роботи	Примітки
1	Співбесіда зі студентом по тематиці роботи, видача переліку рекомендованої нормативної, інструктивної бази та учбової літератури	22.02.2024	виконано
2	Збір матеріалів до кваліфікаційної (випускної) роботи	24.02.2024	виконано
3	Групування та аналіз зібраного матеріалу, уточнення завдань кваліфікаційної (випускної) роботи	14.03.2024-17.04.2024	виконано
4	Підготовка I розділу кваліфікаційної (випускної) роботи та подання його керівнику	18.04.2024-20.05.2024	виконано
5	Підготовка II розділу кваліфікаційної (випускної) роботи та подання його керівнику	24.05.2024-03.06.2024	виконано
6	Підготовка вступу, висновків, реферату, ілюстративного матеріалу, тощо	03.06.2024	виконано
7	Перевірка роботи керівником та доопрацювання	05.06.2024	виконано
8	Отримання відгуку керівника	06.06.2024	виконано
9	Попередній захист роботи	07.06.2024	виконано
10	Захист роботи в ЕК	18.06.2024	

Дата видачі завдання «22» лютого 2024 р.

Студент ПУА-20 Біленко А.І.

Керівник д.е.н., професор Іщенко М.І.

Міністерство освіти і науки України
Криворізький національний університет
Факультет економіки та управління бізнесом
Кафедра обліку, оподаткування, публічного управління та
адміністрування

РЕФЕРАТ

на кваліфікаційну (бакалаврську) роботу на тему:
«Управління видатками місцевих бюджетів»

61 сторінка, 6 таблиць, 8 рисунків, 37 джерел, 3 додатки.

Мета дослідження: дослідити управління видатками місцевого бюджету Кривого Рогу.

Завдання дослідження: розглянути сутність видатків місцевого бюджету та їх роль в економіці; провести аналіз нормативно-правових актів з питань управління місцевими видатками; виконати критичний аналіз наукових праць з питань управління місцевими бюджетами у процесі забезпечення ефективності функціонування публічної адміністрації; визначити міжнародний досвід управління місцевими видатками; здійснити аналіз управління видатками місцевого бюджету Кривого Рогу; знайти шляхи вирішення проблем та покращення стану управління місцевими видатками в місті Кривий Ріг.

Об'єкт дослідження: видатки бюджету міста Кривий Ріг.

Предмет дослідження: сучасний стан управління видатками місцевого бюджету Кривого Рогу.

Результати дослідження: розглянуто сутність видатків місцевого бюджету та їх роль в економіці; проаналізовано нормативно-правові акти з питань управління місцевими видатками; проведено критичний аналіз наукових праць з питань управління місцевими бюджетами у процесі забезпечення ефективності функціонування публічної адміністрації; проаналізовано міжнародний досвід управління місцевими видатками; здійснено аналіз управління видатками місцевого бюджету Кривого Рогу; вироблено шляхи вирішення проблем та покращення стану управління місцевими видатками в місті Кривий Ріг.

Ключові слова: МІСЦЕВИЙ БЮДЖЕТ, УПРАВЛІННЯ, ВИДАТКИ МІСЦЕВОГО БЮДЖЕТУ, КРИВИЙ РІГ, БЮДЖЕТ.

ЗМІСТ

ЗАВДАННЯ НА РОБОТУ	2
РЕФЕРАТ	4
ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ, СИМВОЛІВ, ОДИНИЦЬ, СКОРОЧЕНЬ І ТЕРМІНІВ	6
ВСТУП	7
1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ ВИДАТКАМИ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ	9
1.1 Сутність поняття видатків місцевих бюджетів, їх роль в економіці	9
1.2 Аналіз нормативно-правових актів управління видатками місцевих бюджетів.	16
1.3 Критичний аналіз наукових праць з питань управління видатками місцевих бюджетів у процесі забезпечення ефективності функціонування публічної адміністрації	22
2 ДОСЛІДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ ВИДАТКАМИ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ	29
2.1 Міжнародний досвід управління видатками місцевих бюджетів	29
2.2 Аналіз управління видатками місцевих бюджетів в умовах війни в місті Кривий Ріг	36
2.3 Шляхи вирішення проблем та покращення стану управління місцевими видатками в місті Кривий Ріг	43
ВИСНОВКИ	46
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	49
ДОДАТКИ	54

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ, СИМВОЛІВ, ОДИНИЦЬ, СКОРОЧЕНЬ
І ТЕРМІНІВ

1. ЗУ – закон України;
2. КМУ – Кабінет Міністрів України;
3. ВРУ – Верховна Рада України;
4. ВПО – внутрішньо переміщена особа;
5. ТГ – територіальна громада;
6. ОМС – органи місцевого самоврядування;
7. ВМБ – видатки місцевого бюджету;
8. МБ – місцевий бюджет;
9. БП – бюджетний процес;
10. ДБ – державний бюджет;
11. ПЦМ – програмно-цільовий метод;
12. АРК – Автономна Республіка Крим;
13. од. – одиниці;
14. р. – рік;
15. рр. – роки;
16. рис. – рисунок;
17. с. – сторінка;
18. ст. – стаття.

ВСТУП

Актуальність питання видатків місцевих бюджетів обумовлена їх ключовою роллю у забезпеченні економічного та соціального розвитку територій. Місцеві бюджети є важливим інструментом фінансового забезпечення функціонування місцевого самоврядування, що дозволяє задовольняти потреби громадян у різних сферах життя, включаючи освіту, охорону здоров'я, соціальний захист, інфраструктуру, культуру та спорт.

На міжнародному рівні також спостерігається зростання уваги до питань місцевих бюджетів як інструменту забезпечення сталого розвитку. Організації, такі як Світовий банк та Міжнародний валютний фонд, наголошують на важливості зміцнення фінансової спроможності місцевих громад та ефективного використання бюджетних ресурсів для досягнення цілей сталого розвитку.

Так, питання управління видатками розглядали різні дослідники, науковці та практики, серед вітчизняних варто відмітити: Михайленко [15], Возняк [5], Малиняк [13], Шевчук [36], Вівчар [16], Маркович [14], Голинська [6] та багато інших, у тому числі і зарубіжних.

Завдання:

- розглянути сутність видатків місцевих бюджетів та їх роль в економіці;
- провести аналіз нормативно-правових актів управління видатками місцевих бюджетів;
- виконати критичний аналіз наукових праць з питань управління видатками місцевих бюджетів у процесі забезпечення ефективності функціонування публічної адміністрації;
- проаналізувати міжнародний досвід управління видатками місцевих бюджетів;
- здійснити аналіз управління видатками місцевих бюджетів в умовах війни в Кривому Розі;

– знайти шляхи вирішення проблем та покращення стану управління місцевими видатками в місті Кривий Ріг.

Об'єктом дослідження є видатки місцевого бюджету Кривого Рогу.

Предметом дослідження є процес управління видатками міста Кривий Ріг.

Для вирішення поставленої мети та завдань було використано ряд методів дослідження: синтез; аналіз; історичний метод; моніторинг наявних наукових праць для визначення стану проблеми, системний метод.

Дослідження виконано на основі нормативно-правової бази у сфері управління місцевими видатками, статей, монографій, веб-сайтів, тощо.

1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ ВИДАТКАМИ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

1.1 Сутність поняття видатків місцевих бюджетів, їх роль в економіці

Суттєвою рисою демократичної держави є наділення місцевих органів влади незалежністю та фінансовою самостійністю у виконанні їхніх повноважень. Місцеві бюджети (далі – МБ) слугують фундаментом фінансування розвитку адміністративно-територіальних одиниць. Проте питання формування та розподілу доходів і ВМБ в Україні досі не узгоджено з принципами Європейської Хартії МС. Це робить питання формування дохідної бази МБ та виконання власних та делегованих повноважень ОМВ особливо актуальними в сучасних умовах [15].

Істотним фактором становлення та розквіту бюджетної демократії в Україні виступає здатність ОМС стимулювати соціально-економічний розвиток регіонів та покращувати якість надання публічних послуг мешканцям. Це можливо досягти шляхом зміцнення фінансової стійкості МБ.

В сучасних умовах обмеженості бюджетних коштів на місцевому рівні гостро постає питання щодо удосконалення процесу чіткого розподілу ВМБ для повного задоволення інтересів і потреб громадян та підвищення соціального і економічного розвитку ТГ.

Фінансова система країни значною мірою базується на ВМБ, адже вони забезпечують ресурси для реалізації різноманітних програм, проектів та надання послуг на рівні МОВ. Ці кошти спрямовуються на розвиток інфраструктури, освіти, охорони здоров'я, соціальних послуг, культури, екології та інших важливих сфер.

Варто зазначити, що трактування сутності ВМБ може варіюватися залежно від підходу, який використовують дослідники та практики (див. табл. 1.1).

Таблиця 1.1 – Дефініції поняття «видатки місцевих бюджетів»

Джерело/науковець	Поняття «видатки місцевих бюджетів»
Вікіпедія	— це кошти, що спрямовуються на здійснення програм та заходів, передбачених відповідним бюджетом, за винятком коштів на погашення основної суми боргу та повернення надміру сплачених до бюджету сум.
Осадчий О.М.	- це грошові кошти, які використовуються для виконання завдань та функцій місцевих органів влади, визначених Конституцією та законами України.
Сагайдак І.В.	- це економічні відносини, що виникають у процесі формування та використання бюджетних коштів на місцевому рівні, спрямовані на виконання власних та делегованих повноважень органів місцевого самоврядування.
Мельник В.М.	- це грошові кошти, які спрямовуються на фінансування потреб жителів певної території, що забезпечує їм доступ до освіти, охорони здоров'я, соціального захисту, інфраструктури та інших публічних послуг.
Шамрай В.М.	- це інструмент фіскальної політики на місцевому рівні, який використовується для стимулювання економічного розвитку, підвищення рівня життя населення та забезпечення соціальної справедливості.
ЗУ «Про місцеве самоврядування»	видатки, які здійснюються органами місцевого самоврядування на потреби територіальних громад, їх розмір і цільове спрямування визначаються відповідними рішеннями про місцевий бюджет; видатки, пов'язані із здійсненням районними, обласними радами заходів щодо забезпечення спільних інтересів територіальних громад, - відповідними рішеннями про районний та обласний бюджети.

У всіх зазначених визначеннях підкреслюється, що ВМБ – це витрати, які використовуються для здійснення функцій місцевої влади та задоволення потреб жителів відповідної території. ВМБ мають економічний характер і пов'язані з перерозподілом ВВП і фіскальною політикою. Вони також мають конкретну мету, яка виникне у фінансуванні державних послуг і забезпеченні добробуту людей. Різниця між іншими визначеннями відбувається в тому, що одні підкреслюють економічну природу видатків (перерозподіл ВВП, фіскальна політика), інші зосереджуються на цільовому призначенні видатків (виконання повноважень, фінансування державних послуг), а деякі поєднують

обидва підходи.

Незважаючи на відсутність єдиного, універсального визначення «видатків місцевих бюджетів», різні дослідники та практики сходяться на думці, що це поняття охоплює грошові кошти, які використовуються ОМВ для виконання своїх функцій та задоволення потреб жителів певної території. Тракткування цього терміну може дещо відрізнятися залежно від контексту та цілей дослідження.

Важливо підкреслити, що ВМБ відіграють ключову роль у сталому розвитку територій та забезпеченні добробуту населення. Завдяки їм створюється необхідна інфраструктура, забезпечується доступ до освіти та охорони здоров'я, реалізуються соціальні програми, підтримується місцеве підприємництво та створюються нові робочі місця.

Таким чином, ВМБ виступають як основний інструмент реалізації стратегій соціально-економічного розвитку територій. Їх ефективне використання сприяє стабільності, зростанню та підвищенню конкурентоспроможності місцевих громад.

З урахуванням того, що в БКУ «видатки бюджету - кошти, спрямовані на виконання бюджетних програм, передбачених відповідним бюджетом» [3] та аналізом різних підходів до розуміння цього поняття можемо надати власне визначення поняттю «видатки місцевих бюджетів» - це цілеспрямовані витрати коштів, що акумулюються в місцевих бюджетах, здійснювані ОМС з метою виконання їхніх власних та делегованих повноважень, спрямовані на забезпечення соціально-економічного розвитку та добробуту жителів певної території.

Зокрема, БКУ [3] упорядковує види видатків МБ за чотирма напрямками класифікаційних ознак (див. рис. 1.1). Кожна з класифікаційних ознак, що зазначена на рис. 1.1 має певний перелік видатків, які їй відповідають. Наприклад, за функціональною ознакою, ВМБ поділяються на освіту, охорону здоров'я, ЖКГ, ЗМІ, культуру і мистецтво і тд.

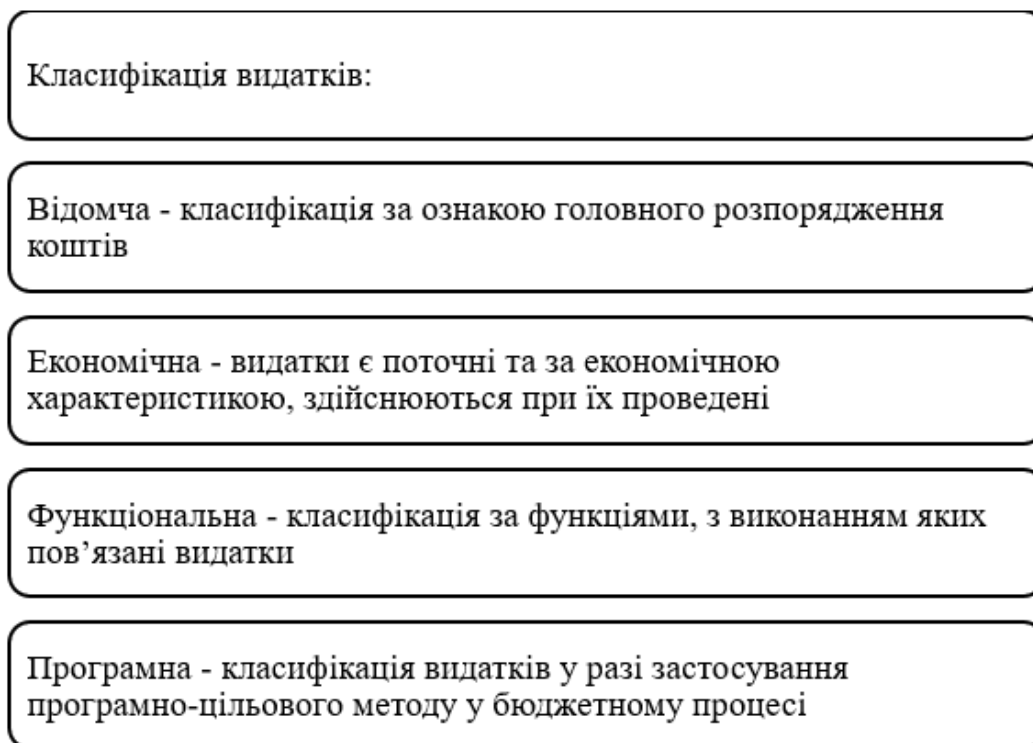

Рис. 1.1 – Класифікація видатків за БКУ

Також за ЗУ «Про МС в Україні» [29] видатки можна поділити на видатки розвитку і поточні видатки (див. рис. 1.2).

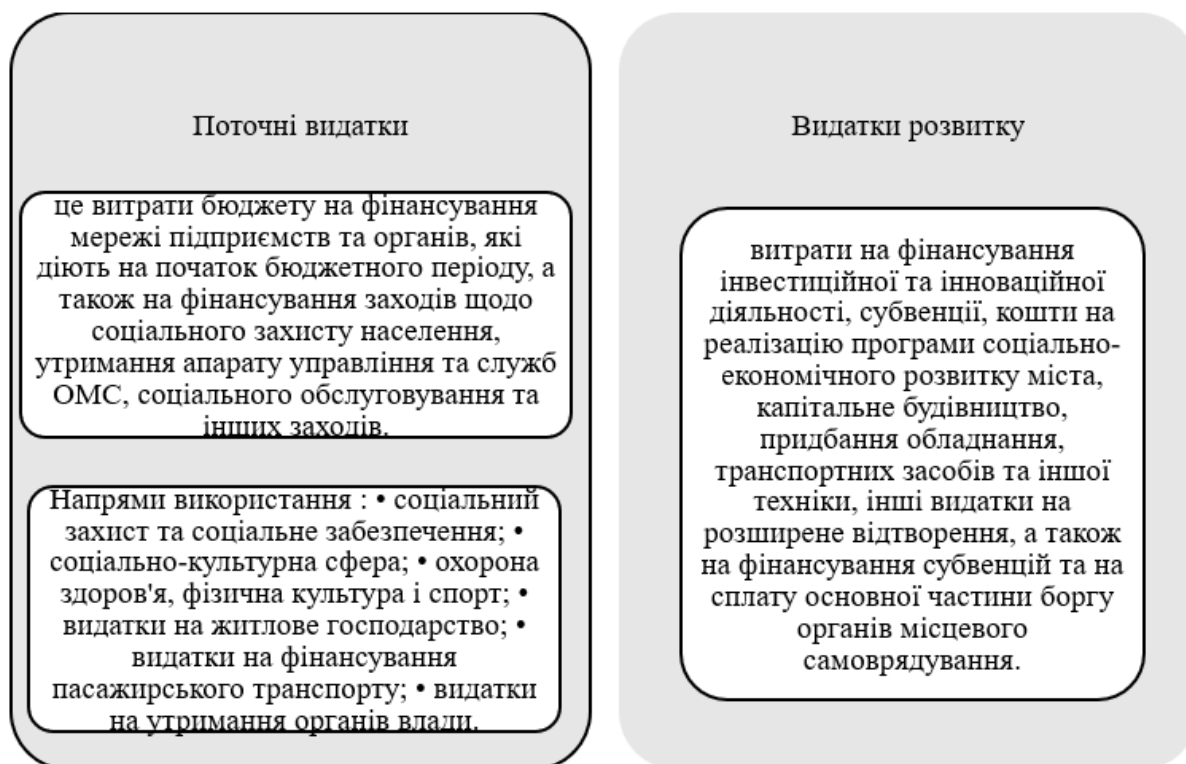

Рис. 1.2 – Класифікація видатків за ЗУ «Про місцеве самоврядування в Україні»

Щоб більше поглибитись в питання МБ, в тому числі і видатків, варто розглянути як взагалі плануються витрати МБ.

БКУ виділяє 6 методів планування ВМБ [3]:

1. Прямого розрахунку – полягає в проведенні розрахунків плану кожного елементу доходів або витрат.
2. Нормативний – передбачає планування показників бюджету на основі визначених нормативів.
3. Аналітичний – до уваги береться не абсолютна величина показника, скажімо, видатків, а його зміна в плановому періоді відносно теперішнього (фактичного) періоду залежно від тих чи інших чинників впливу.
4. Екстраполяційний – полягає у визначенні динаміки бюджетних показників та побудові стійкої тенденції їх подальшого розвитку.
5. Балансовий – передбачає необхідність збалансування доходів та видатків.
6. Програмно-цільовий – його суть полягає у плануванні бюджету ОМС через розробку та впровадження місцевих програм розподілу фінансових ресурсів.

Пропонуємо розглянути найбільш пріоритетний з методів для застосування, а саме програмно-цільовий (далі – ПЦМ) (див. табл. 1.2).

Бюджет, створений за програмно-цільовим методом, виник внаслідок розробки нових підходів до планування у другій половині ХХ століття. Ці підходи були спрямовані на подолання обмежень, пов'язаних з виконанням традиційного постатейного бюджету, зокрема щодо забезпечення керівництва необхідною інформацією та встановленням зв'язку між використаними ресурсами і досягнутими результатами [14].

На початку 1960-х років Департамент оборони США впровадив програмно-цільовий метод для управління бюджетними ресурсами, після чого президент Ліндон Джонсон оголосив про застосування цієї практики в усіх підрозділах системи державного управління [12].

ПЦМ є комплексним підходом до планування та управління, який поєднує в собі елементи балансового, нормативного та екстраполяційного методів. Однак ключовою відмінністю та перевагою ПЦМ є те, що він робить акцент на встановленні чіткого зв'язку між витраченими ресурсами та досягнутими соціально-економічними результатами.

Таблиця 1.2 – Характеристика ПЦМ

Характеристика	Опис
Актуальність ПЦМ	Застосування в практиці українського бюджетного менеджменту перспективних методик планування та виконання МБ по видаткам, зокрема ПЦМ, особливо актуальне в умовах сьогодення, коли постає проблема постійної обмеженості фінансових ресурсів. Це дозволить забезпечити більш ефективний розподіл коштів МБ за запланованими напрямками видатків та досягти їх кореляції із стратегічними цілями бюджетної політики
Причини переходу до ПЦМ	- відсутність зв'язку між цілями соціально-економічного розвитку та напрямками використання бюджетних коштів; - відсутність зацікавленості розпорядників бюджетних коштів у їх ефективному та цільовому використанні; - невизначеність у прийнятті управлінських рішень
Мотив, мета та ідея ПЦМ	основним мотивом для розробки місцевих програм є наявність соціально-економічних проблем; основною метою місцевих програм є вирішення, тобто досягнення певного результату; основною ідеєю ПЦМ є забезпечення ефективної реалізації державної або місцевої політики шляхом встановлення зв'язку між використаними ресурсами та досягнутими результатами

В БКУ передбачено етапи планування видатків МБ за ПЦМ [3]:

- формування бюджетних показників при ПЦМ;
- визначення і планування результатів, які необхідно досягти для розвитку громади;
- які ресурси необхідні для досягнення намічених результатів;
- як найефективніше використовувати наявні ресурси і яким чином.

Бюджетний процес за принципами ПЦМ являє собою цикл, який

починається з визначення соціальних та економічних проблем, які потребують вирішення, і завершується оцінкою результативності виконаних заходів. Цей цикл охоплює поетапну реалізацію всіх необхідних заходів, спрямованих на подолання цих проблем. ПЦМ виступає інструментом для об'єктивного обґрунтування управлінських рішень щодо розподілу бюджетних коштів. Це пояснюється тим, що даний метод базується на чіткому визначенні цілей та завдань, які мають бути досягнуті за допомогою бюджетних ресурсів, а також на регулярному моніторингу та оцінці ефективності їх використання [19].

Система ПЦМ налагоджує зв'язок між бюджетними позиціями та стратегічними цілями. Це робить її особливо важливою в контексті сучасної України, де стратегічні документи часто не враховують реальні можливості дохідної частини бюджетів на всіх рівнях.

Важливо також зазначити видатки, які здійснюються з усіх МБ, це видатки на [3]:

- місцеву пожежна охорону;
- соціальний захист та соціальне забезпечення;
- місцеві програми розвитку ЖКГ та благоустрою;
- транспорт, дорожнє господарство;
- обслуговування місцевого боргу;
- управління комунальним майном.

Досить широкий перелік видатків, що здійснюються з бюджетів сільський, селищних, міських ТГ (див. рис. 1.3)

Видатки, що здійснюються з бюджетів сільських, селищних, міських територіальних громад:

- освіта
- охорона здоров'я
- соціальний захист та соціальне забезпечення
- державні культурно-освітні та театральні-видовищні програми
- фізичну культуру і спорт

Рис. 1.3 – Видатки, що здійснюються з бюджетів сільських, селищних, міських ТГ

Отже, було розглянуто поняття «ВМБ», проаналізовані різні підходи до його вивчення, надано своє бачення, а саме «видатки місцевих бюджетів» - це цілеспрямовані витрати коштів, що акумулюються в місцевих бюджетах, здійснювані ОМС з метою виконання їхніх власних та делегованих повноважень, спрямовані на забезпечення соціально-економічного розвитку та добробуту жителів певної території. Досліджено в роботі і дві різні класифікації видатків за БКУ та за ЗУ «Про місцеве самоврядування». Щоб глибше дослідити це поняття, розглянуто також методи планування ВМБ. Виділено та проаналізовано пріоритетний метод, а саме ПЦМ, наведено його характеристику та переваги.

1.2 Аналіз нормативно-правових актів управління видатками місцевих бюджетів

В Україні бюджетний кодекс та ВМБ регулюються кількома основними законами. Ось деякі з них:

1. БКУ – основний нормативно-правовий акт, який регулює бюджетний процес, включаючи складання, затвердження та виконання державного та місцевих бюджетів. Він також визначає правила фінансування місцевих бюджетів, розподіл міжбюджетних трансфертів, та порядок контролю за використанням бюджетних коштів [3].

2. ЗУ «Про місцеве самоврядування в Україні» - визначає правові засади, принципи та повноваження ОМС, а також їхні фінансові основи, включаючи формування та використання місцевих бюджетів [29].

3. ЗУ «Про державний бюджет України» на відповідний рік – щорічний закон, який затверджує державний бюджет України, включаючи розподіл доходів і видатків, а також міжбюджетні трансферти місцевим бюджетам [23].

4. ЗУ «Про міжбюджетні відносини» - визначає механізми міжбюджетного регулювання, включаючи порядок надання субвенцій та

дотацій з державного бюджету місцевим бюджетам [28].

5. ЗУ «Про засади державної регіональної політики» - регулює питання державної підтримки регіонального розвитку, фінансового забезпечення регіональних програм та проектів [24].

Ці закони створюють правову основу для функціонування бюджетування України, забезпечують регулювання БП та управління видатками на місцевому рівні.

В умовах безпрецедентних викликів, економічна система та управління державними та місцевими фінансами України були змушені відійти від ринкових принципів на користь прямого, «ручного» регулювання. Цей крок, хоча й не відповідає класичним економічним моделям, дозволив швидко реагувати на наростаючі загрози, стримати панічні настрої та, що найважливіше, стабілізувати роботу бюджету й економіки України в короткостроковій перспективі.

Впродовж історії, під час криз, воєн та інших непередбачених обставин, держави завжди вдавалися до посилення фіскальних заходів, що, в свою чергу, неминуче призводило до зростання бюджетного дефіциту. У країнах, що воюють, основними інструментами фінансування зростаючих видатків стають емісія, випуск військових облігацій та боргове фінансування [5].

Насамперед доречно звернути увагу на оновлення, що відбулись в законодавстві щодо БП в умовах воєнного стану та зробили внесок у реалізацію БП на місцях (табл. 1.3).

Таблиця 1.3 – Оновлення, що були впроваджені в законодавстві в умовах
військового стану

Нормативно-правовий акт	Опис
Деякі питання формування та виконання місцевих бюджетів у період воєнного стану: постанова КМУ від 11.03.2022 р. № 252	- Внесення змін до місцевого бюджету без рішень місцевих рад. - Перерозподіл видатків бюджету, дотацій, субвенцій без погодження відповідних комісій місцевих рад. - Перерахування коштів з МБ до ДБ на потреби війни. - Передача коштів між місцевими бюджетами без укладання договору. - Затвердження проектів місцевих бюджетів виконкомом. - Спрямування залишків коштів освітньої субвенції та субвенції особам з особливими освітніми потребами з ДБ до МБ на заходи територіальної оборони, задоволення продовольчих потреб цивільного населення та евакуацію цивільного населення.
Деякі питання формування та виконання місцевих бюджетів у період воєнного стану: постанова КМУ від 11.03.2022 р. № 252	- Зупинення всіх перевірок (і розпочатих теж) Державною аудиторською службою щодо виконання МБ.
Про внесення змін до Порядку зарахування частини акцизного податку з виробленого в Україні та ввезеного на митну територію України пального до загального фонду відповідних бюджетів місцевого самоврядування: постанова КМУ від 09.03.2022 р. № 246	- Запроваджено автоматичний розподіл частини акцизного податку з виробленого в Україні та ввезеного на митну територію України пального (13,44%) між місцевими бюджетами в першому півріччі 2022 р. за схемою надходжень по другому півріччю 2021 р.
Про затвердження Порядку виконання повноважень Державною казначейською службою в особливому режимі в умовах воєнного стану: постанова КМУ від 09.06.2021 р. № 590	- Зупинено перерахування казначейством реверсної дотації до державного бюджету з місцевих бюджетів, на територіях яких введено воєнний стан.
Про внесення змін до Типової програмної класифікації видатків та кредитування місцевого бюджету: наказ Міністерства фінансів України від 10.03.2022 р. № 95	- Розширено типову класифікацію видатків місцевих бюджетів такими позиціями: 3230 – видатки, пов'язані з наданням підтримки внутрішньо переміщеним та / або евакуйованим особам у зв'язку із введенням воєнного стану в Україні; 8755 – допомога внутрішньо переміщеним та / або евакуйованим особам у зв'язку із введенням воєнного стану в Україні за рахунок коштів резервного фонду місцевого бюджету.
Про затвердження Порядку виконання повноважень Державною казначейською службою в особливому режимі в умовах воєнного стану	- Уточнено порядок казначейського обслуговування, яким передбачено пріоритетність здійснення видатків казначейством

Джерело: складено самостійно за [7; 20; 26; 22; 27; 21].

З таблиці можна зробити висновок, що всі зміни були спрямовані на те,

щоб насамперед спростити бюджетні процедури на місцях, що дозволило швидко реагувати на мінливі потреби та виклики воєнного часу. Також відбулося зменшення адміністративного навантаження на МОВ завдяки призупиненню роботи Державної аудиторської служби. Зростання ризиків дефіциту бюджету в деяких місцевих громадах могло стати причиною рішення про зупинення перерахування реверсної дотації. Рішення про затвердження порядку фінансування забезпечення діяльності військових адміністрацій дозволило краще здійснювати контроль за їх діяльністю, а також забезпечило прозорість та підзвітність використаних коштів. Дуже важливим вважаємо рішення про уточнення особливостей виконання бюджетів на тимчасово непідконтрольних територіях, що збільшило автономність та гнучкість місцевих органів влади і дозволило їм швидко реагувати на зміни та кризові ситуації, що вимагали негайних рішень.

Не зважаючи на досить логічні зміни та оновлення в законодавстві не можемо не звернути уваги на те, що деякі рішення дуже послабили довіру до влади, саме через зменшення контролю за цільовим і повним використанням коштів за цільовим призначенням.

Переконані, що в умовах війни в Україні збільшення бюджетних видатків має відбуватися передусім на пріоритетні напрями та забезпечення життєдіяльності громад, водночас надання податкових пільг має носити виключний характер і бути прив'язаним до територій. Окрім того, уже зараз можна однозначно стверджувати, що через військову агресію російської федерації місцеві бюджети багатьох громад (особливо на сході України) недоотримують планові надходження, доходи не покривають навіть мінімальні видатки, а отже, в ОМС немає змоги виконувати визначені законодавством повноваження. Можна очікувати, що виконання бюджетів у регіонах, де ведуться бойові дії, на прифронтових і тилкових територіях суттєво різнитимуться, а це означає, що на часі питання вдосконалення механізмів бюджетного вирівнювання.

Попередньо, ми охопили питання ПЦМ, тому варто звернути увагу і на

нормативні акти, що охоплюють це питання. Європейський Союз запровадив кілька ключових нормативних актів, що стимулюють країни-члени до впровадження середньострокового фіскального та програмно-цільового фінансового планування. Наприклад, Маастрихтська угода 1992 року та Амстердамський договір 1997 року вимагають від урядів європейських країн використовувати довгострокові бюджетні розрахунки разом з реальними цілями для своїх державних програм. Бюджет ЄС надає фінансову допомогу виключно у програмному форматі, а певні індикатори визначають ефективність використання ресурсів, виділених країнам-отримувачам [19].

У 2002 році Розпорядженням Кабінету Міністрів України № 538-р від 14 вересня «Про схвалення концепції застосування програмно-цільового методу в бюджетному процесі» було офіційно закріплено загальні принципи прогресивного методу бюджетування [30].

Згідно з Бюджетним кодексом України, з 2002 року державний бюджет формується на основі ПЦМ. Це відповідає принципам ефективності та результативності бюджетного планування, які проголошені в кодексі.

Щодо місцевих бюджетів, то запровадження ПЦМ також визнано одним із ключових завдань. Це пов'язано з принципом єдності бюджетної системи, який закріплений у Бюджетному кодексі.

З метою зміцнення фінансової основи місцевого самоврядування, посилення впливу системи формування місцевих бюджетів на соціально-економічний розвиток та покращення добробуту громадян України було розроблено та затверджено Концепцію реформування місцевих бюджетів. Ця Концепція, затверджена Розпорядженням КМУ № 308-р від 23.05.2007 року (зі змінами від 21.07.2010 року № 1467 [31]).

Впровадження нового БКУ у 2010 році стало значним кроком вперед у напрямку підвищення результативності та якості управління державними фінансами. Цей документ створив міцне правове підґрунтя для ефективного та прозорого використання бюджетних коштів.

З метою реалізації оновленої редакції Бюджетного кодексу,

Міністерство фінансів 2 серпня 2010 року видало наказ № 805 "Про затвердження Основних підходів до запровадження програмно-цільового методу складання та виконання місцевих бюджетів" (зі змінами, внесеними 2 грудня 2014 року № 1194) [25].

До оновлених документів, що стосуються розвитку методології програмно-цільового методу (ПЦМ), слід додати Розпорядження Кабінету Міністрів України від 08.02.2017 року № 142-р "Про схвалення Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2017-2020 роки" [32].

У додатку А зазначено перелік реквізитів чинних наказів, що затверджують перелік БП та результативних показників. Спектр бюджетних програм, які реалізуються в рамках власних повноважень місцевого самоврядування, значно ширший та різноманітніший, порівняно з делегованими видатками. Кожен місцевий бюджет має свої унікальні програми, які розроблені з урахуванням особливостей та стратегії розвитку конкретної території. Тому повна уніфікація таких програм є практично нездійсненним завданням.

Отже, було розглянуто перелік основоположних нормативно-правових актів, що регулюють питання бюджетування, доходів та видатків. Проаналізовано перелік нових законодавчих ініціатив, що впровадили під час повномасштабного вторгнення, що включає шість основних актів, які регулюють ВМБ, Зроблено висновок про доцільність більшості нововведень в кризових умовах.

1.3 Критичний аналіз наукових праць з питань управління видатками місцевих бюджетів у процесі забезпечення ефективності функціонування публічної адміністрації

Децентралізація української БС робить управління видатками на місцевому рівні ключовим чинником економічного розвитку та добробуту громад.

Цей процес, окрім підвищення ефективності використання бюджетних коштів, сприяє сталому розвитку територій. Зростання ролі МБ в умовах реформування державного управління потребує ретельного вивчення проблем, з якими стикаються громади, та визначення перспектив їх подальшого розвитку.

Фінансування МБ здійснюється за рахунок власних доходів та трансфертів з державного бюджету. Власні доходи місцевих бюджетів складаються з податкових і неподаткових надходжень. Основними податковими надходженнями є місцеві податки та збори, податок на доходи фізичних осіб, земельний податок та інші [3].

Держава надає різні види фінансової допомоги, такі як дотації вирівнювання та субвенції, щоб підтримати регіони з менш розвинутою економікою та обмеженими фінансовими можливостями. Ці трансферти з державного бюджету спрямовані на вирівнювання рівня життя та забезпечення рівних можливостей для всіх громадян, незалежно від місця їх проживання.

Іншими словами, держава використовує трансферти, щоб [3]:

- зменшити нерівність: регіони з більш низьким доходом отримують додаткові кошти, щоб покращити свою інфраструктуру, надати якісніші послуги та розвивати економіку.

- стимулювати економічний розвиток: субвенції можуть використовуватися для фінансування цільових програм, які допоможуть створити робочі місця та прискорити зростання економіки в регіонах, що

відстають.

– забезпечити доступ до основних послуг: громадяни в усіх регіонах країни повинні мати доступ до таких базових послуг, як освіта, охорона здоров'я та соціальний захист. Трансферти допомагають гарантувати, що регіони з обмеженими ресурсами мають можливість надавати ці послуги своїм жителям.

Важливо зазначити, що трансферти з ДБ повинні використовуватися ефективно та прозоро. Для цього необхідні чіткі критерії розподілу коштів, а також система контролю за їх використанням.

Процес бюджетування на місцевому рівні включає декілька етапів (див. табл. 1.4).

Таблиця 1.4 – Етапи бюджетування видатків МБ

Етап	Опис
Планування	визначаються основні напрямки використання бюджетних коштів, складаються прогнозні показники доходів та видатків.
Затвердження	здійснюється місцевими радами на основі проекту бюджету, підготовленого виконавчими органами. Після затвердження бюджет підлягає виконанню, під час якого здійснюється фактичне надходження та використання коштів.
Контроль за виконанням	здійснюють спеціалізовані органи, такі як Державна казначейська служба України та місцеві фінансові органи. Прозорість та підзвітність бюджетного процесу забезпечується через публічні звіти та участь громадськості.

БП на місцевому рівні в Україні включає три ключові етапи: планування, затвердження та контроль за виконанням. На етапі планування визначаються основні напрямки використання бюджетних коштів та прогнозуються показники доходів і видатків. Затвердження бюджету здійснюється місцевими радами, після чого бюджет підлягає виконанню, включаючи фактичне надходження та використання коштів. Контроль за виконанням бюджету здійснюється спеціалізованими органами, що забезпечує прозорість та підзвітність бюджетного процесу через публічні звіти та участь громадськості.

ВМБ охоплюють широкий спектр сфер діяльності місцевих органів

влади (див. рис. 1.4).

Види видатків місцевих бюджетів:

- Соціальні програми: фінансування соціального захисту населення, допомога малозабезпеченим сім'ям, підтримка дітей-сиріт та інших вразливих категорій.
- Освіта: утримання дошкільних, загальноосвітніх, професійно-технічних та вищих навчальних закладів, забезпечення їх матеріально-технічної бази.
- Охорона здоров'я: фінансування медичних установ, закупівля медичного обладнання та лікарських засобів.
- Комунальне господарство: утримання та розвиток комунальної інфраструктури, включаючи водопостачання, водовідведення, теплопостачання та благоустрій територій.
- Інфраструктурні проекти: будівництво та ремонт доріг, мостів, громадських будівель, розвиток транспортної мережі.

Рис. 1.4 – Основні види видатків

На рисунку зазначено список видів видатків МБ. Видатки поділені на п'ять категорій:

1. Соціальні програми: ці програми спрямовані на надання допомоги та підтримки вразливим групам населення, таким як малозабезпечені сім'ї, діти-сироти, інваліди та пенсіонери.

2. Освіта: ці видатки спрямовані на фінансування системи освіти, включаючи дошкільні, загальноосвітні, професійно-технічні та вищі навчальні заклади.

3. Охорона здоров'я: ці видатки спрямовані на фінансування системи охорони здоров'я, включаючи лікарні, поліклініки, амбулаторії та інші медичні заклади.

4. Комунальне господарство: ці видатки спрямовані на утримання та розвиток комунальної інфраструктури, включаючи водопостачання, водовідведення, теплопостачання, газопостачання, вивезення сміття, благоустрій територій та інші послуги.

5. Інфраструктурні проекти: ці видатки спрямовані на будівництво

та ремонт доріг, мостів, громадських будівель, розвиток транспортної мережі та інші інфраструктурні проекти.

Видатки та кредитування бюджету класифікуються за трьома основними напрямками (див. рис. 1.5).

Рис. 1.5 – Класифікація видатків та кредитування бюджету

Джерело: сформовано за [19]

У рамках програмно-цільового методу бюджетування застосовується програмна класифікація видатків та кредитування бюджету. Це означає, що бюджетні кошти розподіляються за напрямками програм, а не за типами інституцій чи видами витрат. Програмна класифікація видатків та кредитування місцевого бюджету розробляється місцевим фінансовим органом. Цей процес ґрунтується на пропозиціях, поданих головними розпорядниками бюджетних коштів під час складання проекту рішення про місцевий бюджет у рамках бюджетних запитів [3].

Фінансування видатків МБ та використання місцевих фінансових

ресурсів тісно пов'язані з видатками ДБ. Держава, використовуючи свої фінансові ресурси, забезпечує реалізацію завдань і функцій на різних етапах розвитку суспільства. Отже, цей процес впливає на розвиток як фінансової системи, так і сукупності фінансових ресурсів, що акумулюються на рівні територіальних громад. Варто зазначити, що чим вищий рівень розвитку суспільства та держави, тим більше фінансових ресурсів використовується для вирішення поставлених завдань і задоволення інтересів. На сьогодні ці кошти досягли значних обсягів, оскільки посилення ролі держави в економічному та політичному житті відображається у збільшенні державних видатків [36].

Перед тим, як формувати бюджетний запит, місцевий орган фінансів надає головному розпоряднику коштів граничний обсяг видатків за кожною з бюджетних програм. Цей обсяг визначається на основі прогнозованих доходів місцевого бюджету, враховуючи також міжбюджетні трансферти. Головному розпоряднику надається загальний граничний обсяг видатків на плановий рік. Це дає йому можливість самостійно розподілити кошти за бюджетними програмами, згідно з пріоритетними напрямками діяльності [19].

Обсяг видатків визначається головним розпорядником самостійно, на основі звітних даних за попередній рік, планових показників на поточний рік, очікуваного виконання в поточному році та прогнозних показників на плановий і наступні два роки.

Проблеми управління видатками на місцевому рівні:

1. Недостатність фінансових ресурсів: аналіз причин недостатнього фінансування МБ, включаючи нерівномірний розподіл податкових надходжень та низький рівень фінансової самостійності громад.

2. Низька ефективність використання бюджетних коштів: проблеми корупції, недостатнього контролю та звітності у використанні бюджетних коштів.

3. Недоліки у плануванні та прогнозуванні: відсутність стратегічного планування та недостатня увага до прогнозування фінансових потреб громад.

4. Проблеми з координацією та співпрацею між різними рівнями влади: недоліки у взаємодії між центральною владою та ОМС.

МБ відіграють ключову роль у втіленні державної регіональної політики та подоланні низки актуальних викликів, таких як структурна модернізація економіки, вирівнювання рівня соціально-економічного розвитку регіонів, стимулювання місцевого господарства, реалізація проектів житлового будівництва та благоустрою, а також забезпечення правопорядку. Водночас, МБ слугують дзеркалом політики ОМС, виступаючи основним інструментом її реалізації. Ці органи мають автономію у визначенні пріоритетів своєї діяльності, постановці цілей та завдань, досягнення яких фінансується за рахунок коштів місцевих бюджетів [1].

МБ відіграють важливу роль у фінансуванні суспільних послуг, насамперед соціального спрямування. Завдяки вдосконаленню системи МБ та посиленню ролі ОМС можна суттєво покращити життя людей на місцях та сприяти розвитку регіонів.

Бюджет розвитку є складовою спеціального фонду МБ. Згідно зі статтею 71 БКУ [3] до витрат бюджету розвитку МБ належать:

- погашення місцевого боргу;
- капітальні видатки, включаючи капітальні трансфери іншим бюджетам;
- внески органів влади АРК та ОМС до статутного капіталу суб'єкта господарювання;
- проведення експертного грошового оцінювання земельної ділянки, що підлягає продажу, за рахунок авансу, внесеного покупцем земельної ділянки.

Капітальні видатки бюджету розвитку спрямовуються на: соціально-економічний розвиток регіонів; реалізацію інвестиційних програм (проектів); будівництво, капітальний ремонт та реконструкцію об'єктів соціально-культурної сфери і ЖКГ; будівництво газопроводів і газифікацію населених пунктів; будівництво і придбання житла для окремих категорій громадян

відповідно до законодавства; збереження та розвиток історико-культурних місць та заповідників України; будівництво та розвиток мережі метрополітенів; придбання вагонів для комунального електротранспорту; розвиток дорожнього господарства; придбання шкільних автобусів та автомобілів швидкої допомоги; комп'ютеризацію та інформатизацію загальноосвітніх навчальних закладів; та інші заходи, пов'язані з розширеним відтворенням [3].

Отже, дослідження особливостей видатків МБ показало, що бюджет місцевого значення є невід'ємною складовою ДБ, адже з нього фінансуються численні проекти та програми, які безпосередньо впливають на якість життя громадян та розвиток ТГ. ВМБ забезпечують реалізацію соціально-економічних ініціатив на місцях, сприяють модернізації інфраструктури, підтримують освітні та медичні заклади, а також стимулюють місцеве підприємництво та інновації. Завдяки цьому, МБ не лише виконують функцію перерозподілу ресурсів, але й стають важливим інструментом для досягнення стабільного та сталого розвитку регіонів.

2 ДОСЛІДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ ВИДАТКАМИ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

2.1 Міжнародний досвід управління видатками місцевих бюджетів

Одним з ключових напрямків розвитку демократичної держави є підвищення рівня добробуту кожного громадянина. Враховуючи досвід розвинених європейських країн, досягнення цієї мети можливе лише за умови ефективного управління місцевими бюджетами, що зміцнює демократичні інститути, усуває нерівність у доступі до суспільних благ, покращує якість суспільних послуг та підвищує рівень життя населення [13].

За критеріями регулювання міжбюджетних відносин, співвідношення ролей центральної та місцевої влади, а також організації економічного співробітництва та розвитку, країни світу поділяються на чотири групи за формами побудови бюджетної системи (див. табл. 2.1).

Таблиця 2.1 – Групи країн за формами побудови бюджетної системи

Країни-представники	Характеристика групи
Федеративні держави— Австралія, Канада, США; унітарні - Великобританія та Японія	Значна самостійність регіональної та місцевої влади, що опирається на широкі податкові повноваження
Країни Північної Європи, а саме Данія, Норвегія, Швеція, Фінляндія	Висока частка участі регіональної та місцевої влади у фінансуванні соціальних витрат
Федеративні держави Західної Європи, а саме Австрія, Німеччина, Швейцарія	Істотна автономність бюджетів різного рівня разом з розвинутою системою їх взаємодії та співробітництва
Бельгія, Франція, Греція, Італія, Нідерланди, Португалія, Іспанія	Низький рівень автономності місцевих бюджетів, залежність від центрального бюджету

Як ми бачимо, значним рівнем самостійності муніципальної влади характеризуються як федеративні, так і унітарні країни. З 1985 року, коли було прийнято Європейську хартію про МС, до якої приєдналися 47 країн, включно

з Україною, в європейських країнах розпочався процес децентралізації. Економічна та фінансова децентралізація призвели до формування системи міжурядових фінансових відносин, що поєднує в собі принципи як бюджетного унітаризму, так і бюджетного федералізму. Цей процес супроводжувався перерозподілом повноважень між органами влади різних рівнів на користь регіональних та місцевих урядів. Внаслідок децентралізації на місцях з'явилися компетентні, самодостатні та підзвітні населенню центри прийняття рішень. Це, в свою чергу, передбачає зосередження фінансових ресурсів на рівні органів місцевого самоврядування для фінансування делегованих їм повноважень.

У зарубіжних країнах кожен бюджет є автономним і не інтегрується з іншими. Бюджети адміністративних одиниць нижчого рівня не входять до складу бюджетів адміністративних одиниць вищого рівня. На відміну від України, в цих країнах не існує поняття «зведені бюджети адміністративно-територіальних утворень». Усі розвинені зарубіжні країни дотримуються поділу місцевих бюджетів на два самостійні функціональні види: місцеві поточні (адміністративні) бюджети та місцеві бюджети розвитку (інвестиційні бюджети). Кожен з цих бюджетів має свої власні доходи [17].

Зарубіжні країни, пройшовши еволюційний шлях розвитку своїх бюджетних і податкових систем, впровадили ефективні методи управління місцевими бюджетами та процесами оподаткування. Досвід цих країн може бути корисним для формування зваженої політики місцевих бюджетів в Україні. Насамперед, держава має забезпечити ОМС достатніми і стабільними власними фінансовими ресурсами, яких їм наразі бракує. Необхідно збалансувати фінансові ресурси місцевого самоврядування України з його функціями та компетенцією, а перерозподіл податкових надходжень між центральною та місцевою владою слід здійснювати відповідно до їхніх функцій. МОВ повинні мати повноваження щодо встановлення ставок оподаткування та визначення місцевих податків і зборів самостійно. Завжди існують об'єкти оподаткування, які можуть поповнити місцеві бюджети, і

запровадження податків на специфічні види господарської діяльності має бути компетенцією самоврядування [1].

Загальною стратегічною метою має бути збільшення зацікавленості місцевих органів влади у залученні більшої кількості самостійних ресурсів та зростанні ролі власних джерел наповнення місцевих бюджетів. Доцільно удосконалювати систему фінансового вирівнювання, яка передбачатиме процедури погодження з місцевим самоврядуванням у справі перерозподілу фінансових ресурсів. При формуванні дохідної бази місцевих бюджетів у період нестабільності власних доходних джерел необхідно уникати обмеження ролі державних дотацій та субвенцій, оскільки це єдиний спосіб, яким держава може впливати на розвиток місцевого самоврядування. В той же час, слід значно розширити доступ органів місцевого самоврядування до внутрішнього ринку позичкового капіталу [16].

Важливими є питання удосконалення використання бюджетних коштів (див. табл. 2.2). Аналізуючи формування фінансової політики сталого розвитку місцевих бюджетів розвинутих держав світу, можна побачити, що вони все більше надають перевагу соціально орієнтованим підходам. Фінансова політика таких країн, як США, Велика Британія, Франція, Німеччина та зокрема Швеція, спрямована на задоволення соціальних потреб людини через бюджетне фінансування. Найвищий рівень забезпечення соціальних потреб населення характерний для скандинавських країн, зокрема Швеції [33].

Видатки місцевих бюджетів значною мірою спрямовані на соціально-культурні об'єкти, зокрема, на початкові та середні школи. У Німеччині такі витрати становлять 25%, у Японії і Франції - понад 33%, а в Великобританії і США - понад 40%. Деякі країни, наприклад Німеччина та США, також фінансують вищі навчальні заклади за рахунок місцевих бюджетів. Також охорона здоров'я фінансується за рахунок місцевих бюджетів, при цьому у Норвегії, Швеції та Фінляндії ці витрати становлять більше половини бюджетних видатків [35].

Таблиця 2.2 – Особливості формування та використання коштів місцевих бюджетів у зарубіжних країнах

Німеччина	Велика Британія	Франція	Скандинавські країни
Особливості формування коштів місцевих бюджетів			
В урядовому проекті місцевих бюджетів видатки плануються на 2-3% більше, ніж минулого року. Проект має відповідати критеріям бюджетної політики ЄС.	Частка місцевих бюджетів у бюджетній системі коливається на рівні 30%. Головне джерело місцевих бюджетів - муніципальний податок (справляється залежно від вартості майна та кількості дорослих членів сім'ї). Видатки місцевих бюджетів поділяються на поточні та капітальні (капітальні покриваються за рахунок позик, а джерелом фінансування поточних, головним чином, є податки).	Місцеві органи влади здійснюють великі капіталовкладення - понад 52% всіх капітальних державних витрат. Частка податків у місцевому бюджеті - 40%, субсидій - 30%, власні надходження і позики 30%. Місцеві бюджети, дефіцитні і потребують додаткових ресурсів для фінансування власних програм. Місцеві бюджети Франції в частині видатків складаються з двох основних розділів: бюджети поточної діяльності та бюджети нового будівництва.	Особливістю фінансів Норвегії є те, що зовнішнього боргу у країні немає. Проблеми бюджетного дефіциту в країні немає також, навіть попри традиційно високий рівень бюджетних витрат та соціальних зобов'язань уряду. У Фінляндії із середини 1990-х років одним із пріоритетів бюджетних витрат є розвиток науки. Рівень видатків на науково-дослідні роботи у відсотках відносно ВВП є одним з найвищих у світі.
Основні напрями спрямування коштів місцевих бюджетів			
Структура видатків, спрямована на фінансування міністерств освіти, у справах сім'ї, літніх людей, жінок і молоді, закордонних справ, економічного розвитку і співпраці та ін.	Основні напрями спрямування коштів місцевих бюджетів Великої Британії такі: житлове та шляхове господарство, освіта, місцева влада та самоврядування, судова система, поліція, заходи з охорони навколишнього	У країні більше третини всіх поточних витрат місцевих органів влади припадає на утримання адміністративно-силового апарату, третина - на освіту, культуру; важливою статтею витрат є розвиток інфраструктури.	Соціальна сфера є пріоритетом фінансової політики. Крім того, що велика частка соціальних послуг у скандинавських країнах є безкоштовною, вони дуже різноманітні за формами і доступні всім громадянам.

Якщо пригадати досвід Польщі, яка успішно провела реформи з бюджетної децентралізації, стає очевидним, що на всіх трьох рівнях місцевого самоврядування (воєводства – повіти – гміни) спостерігається практично повна відповідність у структурі доходів та видатків. Основні доходи формуються та одночасно витрачаються на рівні гмін. Видатки фінансуються за принципом субсидіарності – наближення послуг до їх безпосереднього споживача. На обласний рівень воєводств переважно спрямовується податок на прибуток підприємств; на рівні повітів доходи формують податки на доходи фізичних осіб, податок на нерухомість та частково податок на прибуток підприємств. Слід відзначити, що серед усіх Східноєвропейських країн Європейського Союзу саме в Польщі через місцеві бюджети перерозподіляється найбільший розмір ВВП [8].

Потреба у реформах у державному секторі виникла через постійне збільшення державних витрат, особливо в соціальній сфері, та недостатню ефективність цих витрат. Законодавчу базу для цих реформ створено прийняттям закону «Про державний сектор» (1988) та закону «Про державні фінанси» (1989). Однією з інновацій у державному управлінні є впровадження системи договірних відносин між урядом та міністерствами. Ці контракти визначають результати, які мають бути досягнуті за виділені кошти, що відрізняється від традиційного підходу до формування бюджету [10; 11].

Досвід Австралії у покращенні надання послуг громадянам за рахунок бюджетних коштів в багатому ступені подібний до досвіду США та Нової Зеландії. Одночасно існують конкретні аспекти управління соціально-культурною сферою, які варто розглянути окремо. У кінці минулого століття австралійський уряд почав процес реформування системи державного управління. Ці реформи включали реорганізацію державних установ, удосконалення державної служби, покращення фінансової дисципліни, а також удосконалення методів мотивації персоналу та управління ним. Крім того, реформи стосувалися фіскальної системи, включаючи нові підходи до доходів бюджету і модернізацію існуючої системи [4].

Реформа системи державного управління у Великій Британії розпочалася наприкінці 80-х – початку 90-х років минулого століття. Її початок не був радикальним, але поступово вона переросла в суттєву перебудову державних установ, супроводжуючись впровадженням принципів ринкової конкуренції у сферу надання бюджетних послуг. Однією з наслідків цих реформ стало утвердження системи державного управління на основі результатів. Основною метою цих реформ було забезпечення надання якісних бюджетних послуг, що відповідали б потребам громадян, були доступними для всіх і безоплатними (особливо для освітніх та медичних послуг) [37].

Наведений аналіз використання сучасних бюджетних технологій, спрямованих на досягнення результатів, та їх координації зі структурами управління галузей соціально-культурної сфери показує, що розвинені країни активно використовують програмно-цільовий метод або його елементи. В той же час, цей метод стає все більш поширеним у країнах з перехідною економікою.

Так, у Румунії Законом «Про державне фінансування», прийнятим у 2001 р., та поправками до нього забезпечується виконання бюджетного планування на три роки, згідно з ПЦМ, на всіх рівнях бюджетної системи країни [4].

У Болгарії існує ряд законів, які регулюють бюджетний процес і передбачають поступовий перехід до цілеспрямованого фінансового планування на місцевому рівні. Ці закони надають місцевим органам самоврядування повноваження визначати показники виконання за найважливішими галузями. У Литві, Естонії, Словенії, Словаччині, Казахстані та інших країнах застосовуються основні принципи цілеспрямованого фінансового планування, відомого як «бюджетування, орієнтоване на результат» [6].

На відміну від розвинених країн, Україна досі використовує екстенсивні методи розвитку економіки, що призводить до нераціонального і неефективного використання коштів місцевих бюджетів. Для покращення

використання коштів місцевих бюджетів в Україні слід особливо звернути увагу на європейське законодавство. Впровадження європейських стандартів у сфері місцевих фінансів вимагає приведення національного законодавства у відповідність з рекомендаціями Ради Європи. Зокрема, це стосується Рекомендації «Про фінансове й бюджетне управління на місцевому й регіональному рівнях», яка передбачає введення та оприлюднення показників ефективності фінансового управління щодо витрат на місцеві суспільні послуги, обмеження місцевого боргу, встановлення персональної відповідальності службовців місцевого самоврядування за об'єктивність та достовірність фінансових показників, а також запровадження процедури незалежного аудиту в органах місцевого самоврядування.

Проаналізувавши досвід різних країн світу, можемо зазначити аспекти, які варто впровадити в Україні, задля подальшого ефективного управління фінансами і покращенню економічного розвитку:

- децентралізація бюджетних процесів;
- фіскальна дисципліна та прозорість;
- розширення бази власних доходів місцевого бюджету;
- стратегічне планування та розвиток на основі місцевих ініціатив;
- підтримка міжурядових фінансових відносин.

Ці кроки можуть допомогти Україні створити більш ефективну та стійку бюджетну систему, здатну підтримувати сталий економічний розвиток та підвищення якості життя громадян.

Отже, міжнародний досвід підтверджує, що успішність органів місцевого управління у забезпеченні високоякісних соціальних послуг, поліпшенні умов життя громадян, вдосконаленні інфраструктури та залученні необхідних ресурсів базується на декількох ключових принципах. Ці принципи включають раціональний розподіл фінансових зобов'язань між різними рівнями влади, наявність сильної та стабільної бази доходів з великою часткою власних ресурсів; оптимальний розмір територіальних громад базового рівня, а також розумне рішення щодо об'єднання громад для

досягнення спільних цілей; стратегія розвитку, що ґрунтується на ініціативі громади та враховує її потреби і пріоритети, активізує зусилля громади у пошуку ресурсів для досягнення цілей розвитку.

2.2 Аналіз управління видатками місцевих бюджетів в умовах війни в місті Кривий Ріг

Згідно з КУ, до ОМС відносяться ради сіл, селищ, міст, а також їхні виконавчі органи, а також органи, які представляють спільні інтереси ТГ сіл, селищ і міст (районні та обласні ради).

У ЗУ «Про МС в Україні» зазначено, що МС здійснюється ТГ сіл, селищ і міст як безпосередньо, так і через сільські, селищні, міські ради та їх виконавчі органи, а також через районні та обласні ради, які представляють спільні інтереси ТГ сіл, селищ і міст [29]. В умовах воєнного стану, який є особливим правовим режимом, діяльність ОМС має певні особливості. Зокрема, з моменту утворення військової адміністрації населеного пункту, її повноваження частково розширюються, що призводить до тимчасового обмеження реалізації повноважень ОМС. Важливо зазначити, що таке обмеження повноважень ОМС є винятковим заходом, який запроваджується з метою забезпечення національної безпеки та оборони України. Перелік повноважень, які переходять до військової адміністрації, чітко визначено у частині 2 статті 15 цього ж закону.

Щоб зрозуміти наскільки якісно місцева влада управляє ВМБ, пропонуємо провести аналіз виконання бюджетів областей України за січень-травень 2021 та 2022 років у відсотках до річного плану (див. табл. 2.3), такий аналіз покаже динаміку змін в проміжку мирного життя і початку повномасштабного вторгнення.

Таблиця 2.3 – Виконання бюджетів областей України за січень-травень 2021-2022 рр.

Область	2022 рік		2021 рік		Відхилення у %(2021-2022рр)	
	Видатки, %	Доходи, %	Видатки, %	Доходи, %	Видатки	Доходи
Україна (ДБ)	43,05	37,75	37,43	43,01	5,3	-5,26
Херсонська	24,1	31,6	37,1	39,4	-7,5	-7,8
Харківська	24,7	34,5	33,9	41,6	-9,8	-7,1
Донецька	22,6	34,6	31,5	42,3	-12	-7,7
Запорізька	28,3	35,4	36,7	42,1	-7,1	-6,7
Чернігівська	26,9	35,8	35,5	41	-8,9	-5,2
Сумська	28,6	36,1	34,7	40,2	-7,5	-4,1
Київська	26,7	37,3	32,2	42,4	-10,6	-5,1
Луганська	23,1	37,4	34,6	41,6	-14,3	-4,2
Кіровоградська	34,1	38,5	35,3	38,46	-4,4	0,04
Вінницька	31,3	38,6	35	38	-7,3	0,6
Миколаївська	28,1	38,8	33	39,6	-10,7	-0,8
Черкаська	31,4	39	34,97	40,5	-7,6	-1,5
Одеська	29,7	39,6	33,3	39,8	-9,9	-0,2
Чернівецька	33,6	40,6	35,2	41,1	-7	-0,5
Тернопільська	33,1	39,8	35,1	40,2	-6,7	-0,4
Житомирська	29	39,8	35,6	40,8	-10,8	-1
Івано-Франківська	32,6	40,7	34,4	40,9	-8,1	-0,2
Закарпатська	34,2	43,04	34,3	40,9	-8,84	2,14
Львівська	28,4	41,7	30,8	39,1	-13,3	2,6
м.Київ	23,4	40,7	25,5	45	-17,3	-4,3
Волинська	32,3	41,8	35,05	40,5	-9,5	1,3
Рівненська	34	42,4	35,03	41,6	-8,4	0,8
Полтавська	30,5	42,1	36	44,5	-11,6	-2,4
Хмельницька	33,3	40,4	36	39,9	-7,1	0,5
Дніпропетровська	30,8	41	35,4	43,3	-10,2	-2,3

Проведене дослідження дає змогу зробити певні висновки та узагальнення. Наприклад, протягом перших п'яти місяців 2022 року спостерігається профіцит місцевих бюджетів, що відрізняється від дефіциту державного бюджету, при цьому середній відсоток виконання місцевих бюджетів України залишається на рівні аналогічного періоду 2021 року. До факторів, які сприяли успішному виконанню місцевих бюджетів, належать

галопаюча споживча інфляція, зростання надходжень від ПДФО (зокрема через збільшення виплат військовослужбовцям), податково-митні новації уряду та режим «жорсткої економії».

Що стосується ВМБ, то за аналізований період чітко прослідковується скорочення видатків розвитку. Традиційно вагому частку в структурі видатків займають освіта, охорона здоров'я, соціальний захист і соціальне забезпечення. Хочемо зауважити, що в умовах війни в Україні збільшення бюджетних видатків має відбуватися передусім за пріоритетними напрямками та забезпечення життєдіяльності громад, водночас надання податкових пільг має носити виключний характер і бути прив'язаним до територій.

Ситуація з виконанням доходів місцевих бюджетів за 2022 рік є динамічною та постійно змінюється під впливом інтенсивності бойових дій.

Вже зараз очевидно, що через військову агресію Росії місцеві бюджети багатьох громад, особливо на сході України, не отримують планових надходжень. Їхні доходи не покривають навіть мінімальних видатків, що робить неможливим виконання ОМС своїх законних повноважень.

Очікується, що виконання бюджетів у регіонах, де ведуться бойові дії, на прифронтових та тилкових територіях буде суттєво відрізнятись. Це робить актуальним питання вдосконалення механізмів бюджетного вирівнювання.

Згідно з наданою таблицею, виконання бюджетів областей України за січень-травень 2022 року у відсотках до річного плану має наступні особливості:

1. Середній показник виконання видатків по Україні склав 43,05%.
2. Найвищий показник виконання був у Кіровоградській області (34,1%), а найнижчий - у Луганській області (23,1%).
3. У 14 з 24 областей показник виконання видатків був нижчим, ніж у 2021 році.
4. Найбільше зниження показника виконання видатків спостерігалось у Луганській (-14,3%), Донецькій (-12%) та Харківській областях (-9,8%).

5. У 11 з 24 областей показник виконання доходів був нижчим, ніж у 2021 році.

6. Найбільше зниження показника виконання доходів спостерігалось у Херсонській (-7,8%), Луганській (-7,7%) та Донецькій областях (-7,7%).

Як було уже зазначено, на виконання бюджетів областей у 2022 році значно вплинула війна, яка почалася 24 лютого. Це призвело до зниження надходжень до бюджетів та збільшення видатків на оборону та соціальну підтримку населення. Незважаючи на складні умови, більшість областей України змогли виконати свої бюджети за січень-травень 2022 року. Це стало можливим завдяки допомозі з боку центрального уряду, міжнародних організацій та бізнесу.

З аналізу, можемо зробити висновок про вплив війни на економіку: зниження надходжень до бюджету від податків та зборів; збільшення видатків на оборону та соціальну підтримку населення; зменшення обсягів промислового виробництва та експорту; складні логістичні умови для ведення бізнесу.

Додатково до вищезазначеного, можна виділити наступні тенденції:

1. У 2022 році спостерігалось збільшення різниці між показниками виконання видатків та доходів у різних областях. Це може бути свідченням того, що війна мала неоднаковий вплив на економіки різних регіонів.

2. У західних областях України, як правило, показники виконання бюджетів були вищими, ніж у східних. Це може бути пов'язано з тим, що ці регіони менше постраждали від війни.

3. Міста, як правило, мали вищі показники виконання доходів, ніж сільська місцевість. Це може бути пов'язано з тим, що у містах зосереджена більша частина бізнесу та робочої сили.

Варто виділити з аналізу по видаткам та доходам МБ Дніпропетровської області (див. рис. 2.1), що незважаючи на зниження темпів виконання бюджету, Дніпропетровська область залишається однією з лідерів серед областей України за цим показником. На нашу думку, це за рахунок сильного

промислового потенціалу, розвиненій сфері сільського господарства, відносно сприятливим умовам для ведення бізнесу та значна допомога з боку центрального уряду і залучання інвестицій.

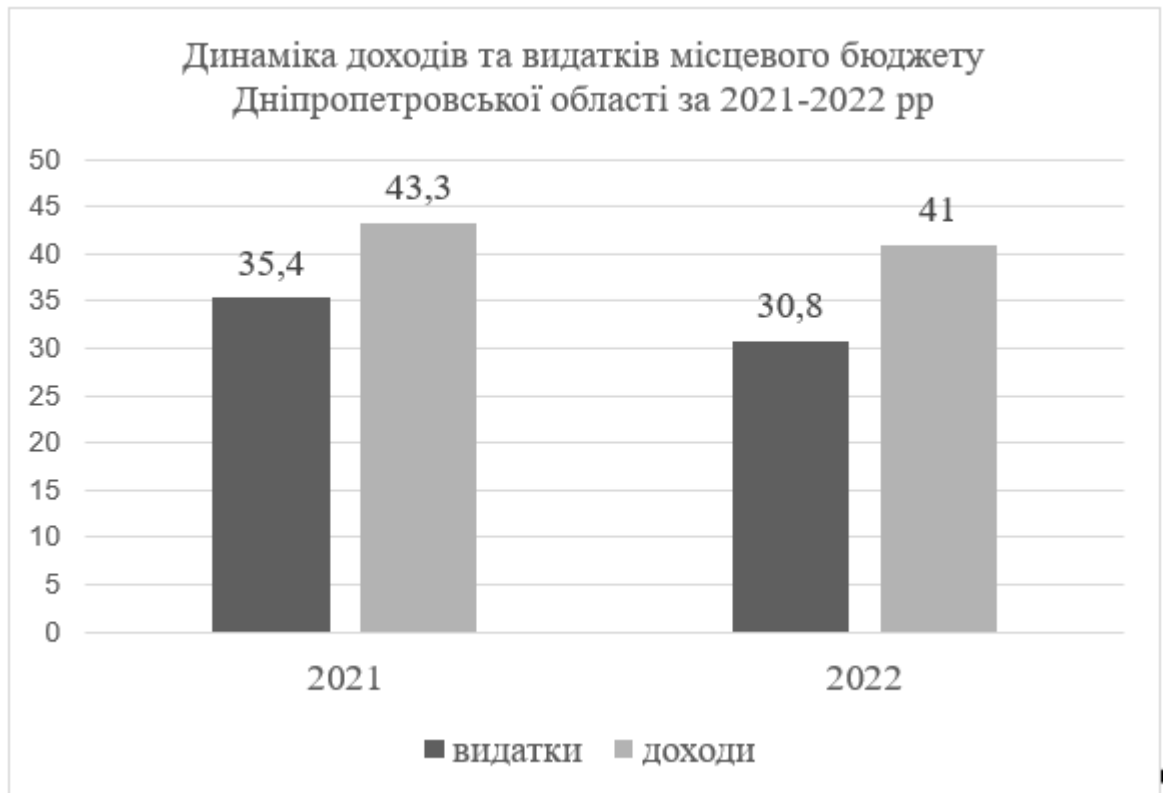

Рис. 2.1 – Динаміка доходів та видатків з МБ Дніпропетровської області за 2021-2022 рр

Зрозуміло, що ОМС скорочують капітальні витрати, щоб спрямувати кошти на фінансування життєво необхідних потреб громадян. Це логічний крок в умовах війни. У цьому контексті додамо, що попередні дослідження та експертні оцінки, проведені в Україні за час війни, доводять, що найбільшійшими питаннями функціонування МС сьогодні є наповнення МБ, здійснення видатків і соціальне забезпечення потреб ВПО та інтеграція їх у нові громади.

Говорячи про Дніпропетровську область, неможливо обійти увагою місто Кривий Ріг. У 2023 році депутати міської ради на пленарному засіданні схвалили бюджет міста, в якому, незважаючи на воєнний стан, пріоритетними залишаються соціальні програми, підтримка медицини, освіти та інших

галузей, які забезпечують життєдіяльність та обороноздатність міста. Майже 44% всіх бюджетних витрат припадає на соціально-культурну сферу та соціальний захист населення. Значна частина ресурсів спрямовується на потреби, пов'язані з воєнним станом - у бюджеті на 2023 рік це майже 700 млн гривень (див. рис. 2.2).

Видатки місцевого бюджету Кривого Рогу на 2023 рік (700 млн. грн.):	300 млн. грн – централізовані закупівлі для потреб оборони;
	35,4 млн. грн – на поповнення міського (33,9) та обласного (1,5) матеріального резерву;
	70 млн. грн – створення продовольчих запасів;
	79,5 млн. грн – забезпечення харчуванням військовослужбовців та внутрішньо переміщених осіб;
	38,4 млн. грн – харчування поранених військовослужбовців, які проходять лікування та реабілітацію в наших лікарнях;
	20,0 млн. грн – створення запасу медикаментів;
	22,8 млн. грн – пальне та обслуговування генераторів для безперебійної роботи закладів охорони здоров'я (15) та освіти (7,8);
	39,7 млн. грн – для впровадження системи відеоспостереження.
	23,4 млн. грн – ремонт споруд цивільного захисту в закладах освіти (11,9), медицини (11,5).

Рис. 2.2 – Сфери ВМБ міста Кривий Ріг на 2023 рік [34]

Влада також виділила кошти місцевому бюджету на виплати допомоги сім'ям загиблих військовослужбовців. Рішення було прийнято про залишення безкоштовного проїзду комунальним транспортом. Продовжують діяти програми соціальної підтримки криворіжців, у тому числі усі види допомоги та пільги, що були надані у цьому році, також підтримка чорнобильців, афганців та багатодітних сімей.

Ситуація з МБ в Кривому розі в 2024 році була неоднозначна і більшість сфер, на які розподілили видатки викликала нерозуміння місцевої влади і обурення жителів міста (див. рис. 2.3).

Місцевий бюджет Кривого Рогу на 2024 рік:

- На заходи та роботи з територіальної оборони, громадського порядку та безпеки планують витратити 450 234 400 гривень.
- На освіту виділити — 3 395 598 300 гривень.
- ЖКГ - 499 183 800 гривень.
- На будівництво та регіональний розвиток заклали 158 118 400 гривень.
- На соціальний захист та соціальне забезпечення виділять 544 344 000 гривень
- на органи управління виділили 376 330 000 гривень.
- піар у засобах масової інформації — 28 364 700 гривень.
- транспорт, транспортна інфраструктура та дорожнє господарство - 1 916 634 100 гривень.

Рис. 2.3 – ВМБ міста Кривий Ріг на 2024 рік

Аналіз видатків та доходів місцевого бюджету Дніпропетровської області показує, що область залишається лідером серед українських регіонів, незважаючи на зниження темпів виконання бюджету. Це пояснюється потужним промисловим потенціалом, розвиненим сільським господарством, сприятливими умовами для бізнесу, а також значною підтримкою з боку центрального уряду та залученими інвестиціями. ОМС скорочують капітальні витрати, щоб фінансувати життєво важливі потреби громадян у зв'язку з воєнним станом. У місті Кривий Ріг, попри воєнний стан, продовжують підтримувати соціальні програми та забезпечувати життєво важливі галузі. Проте ситуація з місцевим бюджетом у 2024 році викликала неоднозначні реакції та обурення серед мешканців через видатки, які були розподілені в більшості сфер, що не відповідають вимогам військового часу.

Повномасштабна війна стала свідченням стійкості та гнучкості МС перед обличчям будь-яких викликів, зокрема й у фінансовій сфері. Завдяки успішно проведеній децентралізації місцеві громади отримали автономні, самостійні та належні фінансові ресурси, які стали ключовим фактором у

подоланні цих викликів.

Отже, було розглянуто управління ВМБ загалом по областях України за 2021-2022 роки, але зосереджено увагу саме на місцевому бюджеті Дніпропетровської області і міста Кривий Ріг. В цілому варто зазначити, що на початку 2022 року стан видатків Кривого Рогу характеризувався акцентом на соціальні програми та підтримку життєво важливих галузей. Значна частина бюджету спрямовувалася на соціально-культурну сферу, соціальний захист населення, медицину та освіту. Міська влада також передбачила кошти на виплати допомоги сім'ям загиблих військовослужбовців та збереження безкоштовного проїзду в комунальному транспорті.

2.3 Шляхи вирішення проблем та покращення стану управління місцевими видатками в місті Кривий Ріг

Місто Кривий Ріг, як і багато інших українських міст, стикається з низкою проблем у сфері управління місцевими видатками під час війни.

Ось декілька ключових проблем:

1. Зменшення доходів: війна призвела до значного скорочення доходів міського бюджету, що ускладнює фінансування важливих програм та послуг.

2. Зростання видатків: зростання потреб у гуманітарній сфері, обороні та відновленні інфраструктури призвело до значного збільшення видатків міського бюджету.

3. Невизначеність: невизначеність щодо тривалості війни та її наслідків ускладнює довгострокове планування та прогнозування бюджетних надходжень та видатків.

Важливо зазначити, що не існує універсального рішення для всіх проблем, з якими стикаються міста під час війни. Міська влада Кривого Рогу має ретельно аналізувати ситуацію та розробляти індивідуальні стратегії для вирішення проблем у сфері управління місцевими видатками.

На нашу думку, є перелік заходів, які можуть допомогти вирішити попередньо викладені проблеми (див. рис. 2.4)

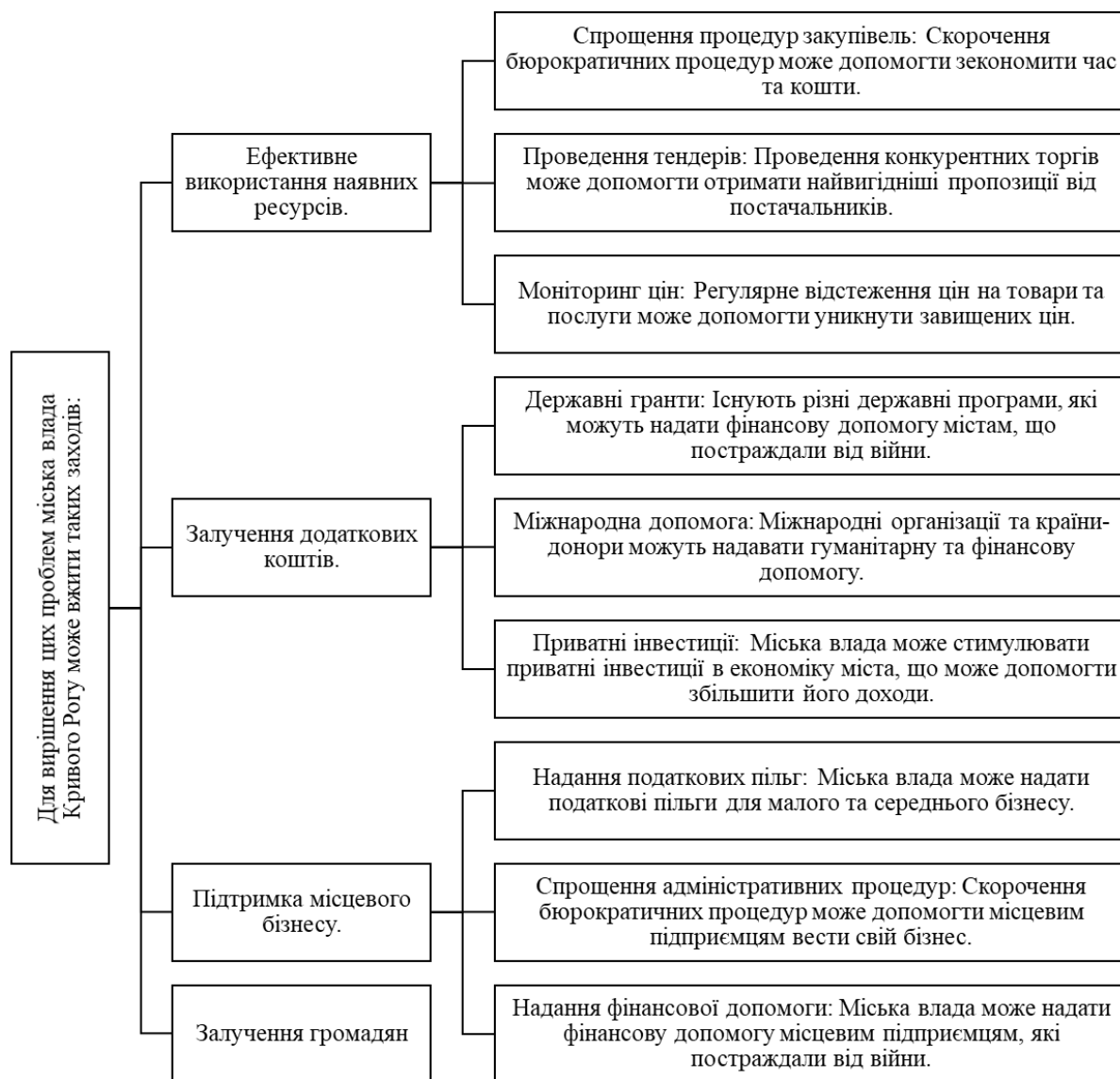

Рис.2.4 – Заходи, що допоможуть вирішити проблеми ВМБ в Кривому Розі

У висновку, можна вказати, що ці заходи варто використовувати для: оптимального використання обмежених ресурсів, важливо ретельно планувати та управляти витратами. Міська влада може шукати додаткові джерела фінансування. Підтримка місцевого бізнесу сприяє стимулюванню економіки міста та збільшенню доходів. На нашу думку, міській владі варто залучати громадян до процесу прийняття рішень щодо бюджетів та використання коштів. Крім того, важливо забезпечити прозорість та

підзвітність бюджетного процесу, щоб запобігти корупції та неефективному використанню коштів. Залучення органів державної влади та незалежних експертів до моніторингу бюджетних рішень може сприяти зміцненню довіри громадян до органів місцевого самоврядування. Також варто було б запровадити електронну платформу для подання бюджетних пропозицій та зауважень, що сприяло б більш активній участі громадськості у бюджетному процесі. Удосконалення систем управління бюджетними коштами та підвищення якості кадрів місцевого самоврядування шляхом впровадження сучасних інформаційних технологій сприятиме підвищенню ефективності та результативності прийняття рішень. Необхідно посилити співпрацю з міжнародними партнерами та інвесторами для залучення інвестицій та реалізації спільних проектів, які можуть стати важливим джерелом фінансування розвитку міст.

ВИСНОВОК

У дипломній роботі було визначено, що фінансова система країни значною мірою базується на ВМБ, адже вони забезпечують ресурси для реалізації різноманітних програм, проектів та надання послуг на рівні МОВ.

В першому розділі роботи, було розглянуто поняття «видатки місцевих бюджетів» в розрізі різних підходів, аспектів і ресурсів, які було проаналізовано. Узагальнено було те, що незважаючи на відсутність єдиного, універсального визначення, різні дослідники та практики сходяться на думці, що це поняття охоплює грошові кошти, які використовуються на місцях для виконання своїх функцій та задоволення потреб жителів певної території. Надано було і власне бачення поняття. Досліджено класифікаційні ознаки ВМБ за БКУ та порівняно з класифікацією цього ж поняття в ЗУ «Про МС». Проведено дослідження методів планування ВМБ за БКУ, вони поділяються на: прямого розрахунку, нормативний, аналітичний, екстраполяційний, балансовий, програмно-цільовий. Останній метод є найбільш пріоритетним, тому його досліджено більш докладно.

Проведено аналіз нормативно-правових актів управління ВМБ. Спочатку розглянуто і охарактеризовано основні закони, такі як: БКУ, ЗУ «Про МС в Україні», ЗУ «Про державний бюджет України», ЗУ «Про міжбюджетні відносини» та ЗУ «Про засади державної регіональної політики». Далі проведено аналіз оновлень, що впровадила влада в умовах військового стану і зроблено висновок, що всі зміни були спрямовані на те, щоб насамперед спростити бюджетні процедури на місцях, що дозволило швидко реагувати на мінливі потреби та виклики воєнного часу. В цілому зазначено, що можна очікувати виконання бюджетів у регіонах, де ведуться бойові дії, на прифронтових і тилових територіях суттєво різнитимуться, а це означає, що на часі питання вдосконалення механізмів бюджетного вирівнювання.

Визначено, що завдяки процесу децентралізації процес використання

МБ став більш перспективним і актуальним для громадян. Розглянуто види допомоги з ДБ для МБ, які вони бувають та чому надаються. Зазначено етапи бюджетування ВМБ, що включає три ключові етапи: планування, затвердження та контроль за виконанням. Було досліджено види ВМБ, а саме: соціальні програми, освіта, охорона здоров'я, комунальне господарство, інфраструктура. Виділено проблеми, щодо управління видатками на місцевому рівні. Розглянуто Бюджет розвитку та капітальні видатки.

Другий розділ роботи характеризується більш аналітичними методами. По-перше, було розглянуто міжнародний досвід управління ВМБ. Досліджені країни за формами побудови бюджетної системи, зроблено висновок про те, що значним рівнем самостійності муніципальної влади характеризуються як федеративні, так і унітарні країни. Визначено, що у зарубіжних країнах кожен бюджет є автономним і не інтегрується з іншими. Фінансова політика таких країн, як США, Велика Британія, Франція, Німеччина та зокрема Швеція, спрямована на задоволення соціальних потреб людини через бюджетне фінансування. Розглянуто особливості формування та використання коштів місцевих бюджетів у зарубіжних країнах, таких як Франція, Велика Британія, Німеччина та інші. Згадано було і досвід Польщі яка успішно провела реформи з бюджетної децентралізації. Також приведено досвід Австралії, Нової Зеландії, Болгарії. Зроблено висновок, що на відміну від розвинених країн, Україна досі використовує екстенсивні методи розвитку економіки, що призводить до нераціонального і неефективного використання коштів місцевих бюджетів.

Було проведено дослідження виконання бюджетів областей України за період січень-травень 2021-2022 рр, що дає змогу зробити певні висновки та узагальнення, наприклад, протягом перших п'яти місяців 2022 року спостерігається профіцит місцевих бюджетів, що відрізняється від дефіциту державного бюджету, при цьому середній відсоток виконання місцевих бюджетів України залишається на рівні аналогічного періоду 2021 року. До факторів, які сприяли успішному виконанню місцевих бюджетів, належать

галопаюча споживча інфляція, зростання надходжень від ПДФО (зокрема через збільшення виплат військовослужбовцям), податково-митні новації уряду та режим «жорсткої економії». З аналізу, можемо зробити висновок про вплив війни на економіку: зниження надходжень до бюджету від податків та зборів; збільшення видатків на оборону та соціальну підтримку населення; зменшення обсягів промислового виробництва та експорту; складні логістичні умови для ведення бізнесу. Розглянуто окремо динаміку доходів та видатків з МБ Дніпропетровської області за 2021-2022 рр. З ВМБ в місті Кривий Ріг, цікавим є те, що незважаючи на воєнний стан, пріоритетними залишаються соціальні програми, підтримка медицини, освіти та інших галузей, які забезпечують життєдіяльність та обороноздатність міста. Розглянуто сфери ВМБ міста Кривий Ріг на 2023 рік. Варто зауважити, що влада міста виділила кошти місцевому бюджету на виплати допомоги сім'ям загиблих військовослужбовців.

Щодо проблем ВМБ в Кривому Розі ми виділили такі: зменшення доходів, що є логічним в умовах військового стану; зростання видатків та невизначеність майбутнього. Важливо зазначити, що не існує універсального рішення для всіх проблем, проте нами наведені і заходи, які в перспективі можуть допомогти у вирішенні різного роду проблем, серед них: підтримка місцевого бізнесу, залучення додаткових ресурсів, ефективне використання наявних ресурсів, і останнє, та не менш важливе, залучення громадян.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бала О. Світовий досвід організації місцевих бюджетів та шляхи впровадження його в Україні. С. 25–28. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/26069/1/25.PDF>.
2. Бюджет Кривого Рогу на 2024 рік: на що підуть гроші з кишень платників податків?. На часі. URL: <https://nachasi.kr.ua/kryvyj-rig/biudzhethet-2024/>.
3. Бюджетний кодекс України : Кодекс України від 08.07.2010 р. № 2456-VI : станом на 1 січ. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>
4. Використання програмно-цільового методу на рівні місцевих бюджетів України: [посіб. для фахівців] [Електронний ресурс] / Проект «Підтримка реформи місцевих бюджетів»; RTI International (USAID). – К., 2004. – 1 електрон. опт. диск: кольор.: 12 см.
5. Возняк Г. В. Видатки місцевих бюджетів через призму війни в Україні [Електронний ресурс] / Г. В. Возняк, В. М. Коваль // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. - 2022. - Вип. 2. - С. 9-14. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sepspu_2022_2_4
6. Голинська О. В. Механізми державного управління бюджетами через інструменти програмно-цільового методу: [монографія] / О. В. Голинська – Одеса: ВМВ, 2013. – 272 с.
7. Деякі питання формування та виконання місцевих бюджетів у період воєнного стану: постанова Кабінету Міністрів України від 11.03.2022 р. № 252. Урядовий портал: сайт. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/deyaki-pitannya-formuvannya-ta-vikonannya-miscevih-byudzhethiv-u-period-voennogostanu-252>
8. Дума В. Міжнародний досвід формування бюджетного потенціалу місцевих фінансів. ЕКОНОМІКА І СУСПІЛЬСТВО. 2017. № 13. С. 1093–1099. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/13_ukr/183.pdf.

9. З.Лободіна. Фінансування видатків місцевих бюджетів: стан і проблеми здійснення / З.Лободіна // Галицький економічний вісник. — 2011. — №2(31). — с.123-130

10. Закон США «Про державний сектор», 1988 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.alibris.com/search/books/qwork/5464319/used/Public%20Sector%20Labor%20and%20Employment%20Law> — Назва з титул. Екрана

11. Закон США «Про державні фінанси», 1989 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.fec.gov/pages/brochures/statefed.shtml> — Назва з титул. екрана.

12. Закон США «Про реформування суспільних послуг», 1978 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.usa.gov/Citizen/Topics/PublicSafety.shtml> — Назва з титул. екрана.

13. Малиняк Б. С. Ефективність видатків місцевих бюджетів: механізм контролю в Шотландії та уроки для України [Електронний ресурс] / Б. С. Малиняк, І. С. Підлісний // Світ фінансів. - 2018. - Вип. 3. - С. 41-57. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/svitfin_2018_3_6

14. Маркович Г. Б. Пріоритетні напрями вдосконалення методологічних засад щодо запровадження програмно-цільового методу на місцевому рівні / Г. Б. Маркович // Фінанси України. — 2012. — № 9 (202). — С. 43–53.

15. Михайленко С. В., Зубріліна В. Науковий підхід до фінансового забезпечення місцевого самоврядування в Україні. ЕКОНОМІКА І СУСПІЛЬСТВО. 2017. № 9. С. 1017–1018. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/9_ukr/175.pdf.

16. Місцеві фінанси / [О.Й. Вівчар, О.Я.Порубко, О.Б. Курило, Т.О.Смірнова]. Львів: Видавництво Національного університету «Львівська політехніка», 2015. - 132 с.

17. Музика-Стефанчук О. А. Декілька нарисів про місцеві бюджети в

зарубіжних країнах / Науковий вісник Академії муніципального управління : [збірник наукових праць]. Серія «Право». - 2012. - №1 2. Тулай О. І. Зарубіжний досвід функціонування місцевих бюджетів та можливість його імплементації у вітчизняну практику / О.І. Тулай // - 2007. - № 99. - С. 15-23

18. Панасюк Л. В. Удосконалення механізму формування фінансових ресурсів місцевих органів влади з урахуванням світового досвіду / Л. В. Панасюк // Економіка та держава. - 2009. - №1. - С. 46-50.

19. Планування та виконання місцевих бюджетів на основі програмно-цільового методу : навч. посіб. 6-те вид. Київ : ІБСЕД, 2017. 145 с. URL: https://www.ibser.org.ua/sites/default/files/170x240_19_1.pdf.

20. Про внесення змін до Порядку зарахування частини акцизного податку з виробленого в Україні та ввезеного на митну територію України пального до загального фонду відповідних бюджетів місцевого самоврядування: постанова Кабінету Міністрів України від 09.03.2022 р. № 246. Законодавство України: сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/246-2022-%D0%BF#Text>

21. Про внесення змін до пункту 1 постанови Кабінету Міністрів України від 11 березня 2022 р. № 252: постанова Кабінету Міністрів України від 17.06.2022 р. № 693. Урядовий портал: сайт. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-vnesennya-zmin-do-punktu1-postanovi-kabinetu-ministriv-ukrayini-vid-11-bereznnya2022-r-252-693-170622>

22. Про внесення змін до Типової програмної класифікації видатків та кредитування місцевого бюджету: наказ Міністерства фінансів України від 10.03.2022 р. № 95. Законодавство України: сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0095201-22#Text>

23. Про Державний бюджет України на 2024 рік : Закон України від 09.11.2023 р. № 3460-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-20#Text>

24. Про засади державної регіональної політики : Закон України від 05.02.2015 р. № 156-VIII : станом на 1 січ. 2024 р. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text>

25. Про затвердження Основних підходів до запровадження програмно-цільового методу складання та виконання місцевих бюджетів: Наказ Міністерства фінансів України від 02.08.2010 р. № 805 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ibser.org.ua/UserFiles/File/Legislation/Budget/Nakaz_%23805_10_0.pdf

26. Про затвердження Порядку виконання повноважень Державною казначейською службою в особливому режимі в умовах воєнного стану: постанова Кабінету Міністрів України від 09.06.2021 р. № 590. Законодавство України: сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/590-2021-%D0%BF#Text>

27. Про затвердження Порядку фінансового забезпечення діяльності військових адміністрацій: постанова Кабінету Міністрів України від 01.04.2022 р. № 397. Урядовий портал: сайт. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-poryadkufinansovogo-zabezpechennya-diyalnosti-vijskovih-administracij397>

28. Про міжбюджетні відносини між районним бюджетом та бюджетами територіальних громад сіл, селищ, міст та їх об'єднань : Закон України від 01.07.2004 р. № 1953-IV : станом на 1 січ. 2011 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1953-15#Text>

29. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР : станом на 15 трав. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр#Text>

30. Про схвалення Концепції застосування програмно-цільового методу в бюджетному процесі : Розпорядж. Каб. Міністрів України від 14.09.2002 р. № 538-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/538-2002-р#Text>

31. Про схвалення Концепції реформування місцевих бюджетів: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.05.2007 р. № 308-р

[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=308-2007-%F0>

32. Про схвалення Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2017–2020 роки: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 08.02.2017 р. № 142-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=249797370>

33. Сунцова О. О. Місцеві фінанси : [навч. посіб.]. - К.: Центр учбової літератури, 2012. - 488 с

34. У Кривому Розі прийняли міський бюджет-2023: які пріоритети? - Кривий Ріг LIFE. *Кривий Ріг LIFE*. URL: <https://krlife.com.ua/news/u-kryvomu-rozi-pryjnyaly-miskyj-byudzheth-2023-yaki-priorytety/>

35. Чорна Н. Зарубіжний досвід формування місцевих бюджетів та можливості його застосування в Україні | Наукові конференції. *Наукові конференції*. URL: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/734>.

36. Шевчук, Н.Ю. Структура видатків місцевих бюджетів України та особливості їх побудови / Н.Ю. Шевчук // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – № 5(83). – С. 202–207.

37. Щербина І. Ф. Практичні аспекти програмно-цільового методу бюджетування. Зарубіжний досвід / [Щербина І., Бабіч Т., Козейчук С. та ін.] ; Проект «Реформа місцевих бюджетів в Україні»: матеріали тренінгів. – К.: RTI International (USAID), 2006. – 260 с.